STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE
Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2025, nr. 4(194)

CZU: 81`373.2 **https://doi.org/10.59295/sum4(194)2025_11**

PRAGMATICA ACTULUI DENOMINĂRII REVERS

Doina COROBCEAN,
Universitatea de Stat de Medicină şi Farmacie „Nicolae Testemițanu”

Alexandra GHERASIM,
Universitatea de Stat din Moldova

Procesul de denominare începe întotdeauna de la obiect, deoarece fără existența acestuia, nu ar exista necesitatea numirii. În lingvistică, migrarea unui semnificant către un alt semnificat poate fi explicată prin concepte precum metonimia, antonomasia sau eponimia. Deși aceste procese au în comun punctul de origine – un nume propriu – ele diferă prin direcția și natura transferului semantic.

Eponimele sunt frecvente în diverse terminologii științifice și tehnice, iar procesul de eponimizare este explicat prin relații precum proprializarea și deonimizarea. Motivația lexicală explică apariția noilor cuvinte bazate pe nume proprii, reflectând conexiunile dintre unitățile lexicale într-un sistem lingvistic.

Cuvinte-cheie: *nume propriu, eponim, deonim, denominație, semnificat, semnificant.*

THE PRAGMATICS OF THE REVERSE NAMING ACT

The naming process always starts from the object, because without its existence, there would be no need for naming. In linguistics, the migration of a signifier to another signified can be explained by concepts such as metonymy, antonymy or eponymy. Although these processes share a common point of origin – a proper name – they differ in the direction and nature of the semantic transfer. Eponyms are common in various scientific and technical terminologies, and the process of eponymization is explained by relationships such as proprialization and deonymization. Lexical motivation explains the emergence of new words based on proper names, reflecting the connections between lexical units in a linguistic system.

Keywords: *proper name, eponym, deonym, denomination, signified, signifier.*

Introducere

Procesul denominării începe întotdeauna de la obiect. Dacă obiectele nu ar exista în realitatea înconjurătoare și nici în imaginația oamenilor, nu am avea niciun motiv să creăm numele. Cuvântul, prin conținutul său, este strâns legat de realitatea externă pe care o semnalizează. Nu putem ignora obiectul, pentru că el este acela care acționează asupra simțurilor noastre [9, p. 297].

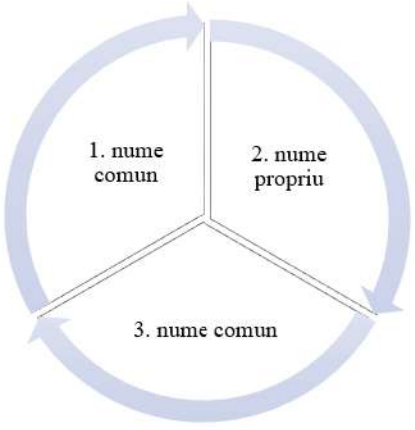


Figura 2.1. Ciclicitatea migrației numelor comun – propriu – comun

În unele lucrări de specialitate, migrarea unui semnificant cu o valoare bine definită către un alt semnificat decât cel deja cunoscut a fost abordată în cadrul metonimiei, mai degrabă decât în cadrul eponimiei sau al antonomazei. Așadar, problema rezidă în faptul cum putem distinge fiecare dintre acești termeni, având în vedere că toți reprezintă cazuri de migrație sau transgresiune de sens. Chiar dacă acești termeni sunt legați de o caracteristică comună – punctul de origine al migrației, respectiv numele propriu al unei persoane reale sau fictive – propunem vectorul direcției sau al sensului migrației ca o trăsătură semantică distinctivă, aplicabilă oricăruia dintre exemplele în cauză. Prin urmare, semnificantul unui semnificat A, care poate fi orice nume propriu sau nume comun, folosit cu sensul său primar, migrează către un nou semnificat, semnificatul B, care îi conferă un nou sens, subînțeles ca un sens secundar. Prin urmare, semnificantul A devine semnificantul B, adică i se atribuie de către emițător un sens nou, rezultat al migrației.

Apariția numelui de persoană este determinată de o serie de factori extralingvistici (factori sociali, psihologici, influența mass-mediei, a literaturii, anumite tendinţe la modă etc.). Şi totuşi, din tot acest sistem, este exclus definitiv protagonistul, posesorul numelui, care nu poate avea vreo putere de decizie, astfel că toţi poartă numele pe care nu le-au ales personal, dar pe care le „personalizează” pe parcursul întregii vieţi, identificându-se cu acestea şi dându-le valoare [2].

Spre deosebire de numele proprii, în special cele de persoană, deonimele/eponimele, nu se pretează întru totul caracteristicilor enumerate mai sus. Acestea apar în diferite contexte și au diferite particularități:

Numele poprii	**Deonimele / eponimele**
- sunt creații standadizate; *- identifică o persoană / entitate;* *- au caracter convențional;* *- aparțin doar clasei morfologice a substantivelor.*	*- sunt creații libere;* *- identifică un obiect / fenomen / activitate;* *- au caracter neconvețional;* *- pot fi atribuite diferitor clase gramaticale: substantive, adjective, verbe;* *- conferă un aspect pragmatic formulelor denominative;* *- sunt de circulație internațională;* *- se memorizează uşor;* *- se utilizează în domenii total diferite decât denominatorul.*

Figura 2.2. Particularități ale numelor proprii vs ale eponimelor

„O *pragmatizare a antroponimiei* nu vizează, în perspectiva celor enunțate mai sus, numai o reinterpretare a materialului pe baza unei noi metode, ci și o lărgire a obiectului său-cadru prin *revizuirea vechilor concepte* și prin *integrarea problematicii antroponimice* în sfera de investigaţie a pragmaticii” [5, p. 506].

Transferul prin care un nume propriu (antroponim, toponim, hagionim etc.) este alocat unei alte entități decât celei care-l dobândește prin naștere sau prin formalitățile tradiționale specifice a fost tratat în teoria generală a formării cuvintelor din diverse unghiuri. Acest transfer a fost considerat, pe rând, drept: **conversie**, **metonimie, antonomază,** și, în cele din urmă, **eponimie**. Întrebuințarea mai mult sau mai puțin argumentată științific a tuturor acestor denumiri a dus la suprapuneri, ambiguități sau confuzii terminologice. Deoarece fiecare dintre acești termeni are propria sa specificitate și, implicit, propriile elemente distinctive care duc la acceptarea lor în descrierea transferurilor lexicale, vom propune dezambiguizarea acestora prin interpretarea vectorială. Vectorul direcției va fi astfel folosit pentru a descrie migrația semnificantului inițial sau primar (A1) de la semnificatul primar (B1) la un nou concept sau artefact (A2) care se constituie în semnificatul secundar (B2). Particularitățile care justifică acuratețea terminologică a fiecăreia dintre denumirile de mai sus vizează:

a) categoriile gramaticale căruia îi aparțin semnificatul primar (B1) și cel secundar, respectiv substantivul propriu și cel comun (B2);

b) sensul sau direcția migrației de la o categorie la alta, de la semnificatul primar la semnificatul secundar;

c) natura transferului produs, respectiv natura lexicală, stilistică sau semantică;

d) finalitatea transferului produs: crearea unui lexem nou sau îmbogățirea exprimării stilistice printr-o formulă nouă.

Având în vedere delimitările de mai sus precum și ilustrările din literatură, vom caracteriza **conversiunea** numelor proprii ca fiind un transfer sau o migrație cu valoare predominant stilistică, întrucât numele propriu cunoscut deja este folosit cu valoare de epitet, ca în exemplul *Edinburgh-ul este Atena nordului*. Conversiunea are și o valoare lexicală parțială, deoarece nu folosește numele propriu ca substantiv comun, acesta păstrându-și trăsătura ortografică inițială, într-un exemplu de tipul „Mi-am luat un *Luchian”*.

Metonimia este atât un transfer lexical cât și unul stilistic, întrucât un lexem deja existent, respectiv semnificatul B1, este folosit pentru noi scopuri lexicale, devenind semnificatul B2 care asigură denumirea unui alt semnificat, sugerată de o asemănare între cei doi semnificanți, cum este exemplul cel mai des citat al *poalelor muntelui*.

Antonomasia este un transfer lexical cu valoare exclusiv stilistică, utilizând numele propriu numai ca epitet. Astfel, numele personajului biblic *Daniel* apare folosit ca un înlocuitor pentru *un judecător*, iar cel al lui *Iuda* reprezintă o soluție eufemistică pentru un *trădător.*

Eponimul este rezultatul acelui transfer prin care numele propriu, cu ortografia neschimbată capătă rolul prestabilit de determinant într-o sintagmă cu formă fixă, recunoscută și acceptată de terminologia unei comunități profesionale sau devine un cuvânt comun, asimilat de fondul principal de cuvinte. Astfel, *Alzheimer* joacă rol de determinant în binomul standardizat *boala Alzehimer* cu forma eng. *Alzheimer's disease,* utilizată în terminologia medicală internațională, iar numele lui *Newton* a fost transformat în *newton*, pentru a desemna o unitate de măsură a sistemului standard internațional, *Rutherford* a devenit *rutherfordium*, numele unui nou element chimic, *Parkinson* a constituit baza lexicală pentru *parkinsonism* etc. Spre deosebire de toate celelalte tipuri de migrație, eponimul denumește entități noi, folosind numele personal ca determinant într-o sintagmă, relevând o nou-asumată semnificație sau metamorfozând numele propriu și reducându-l la forma unui cuvânt obișnuit. Numărul derivatelor eponimice precum și incidența lor în diverse terminologii a dus la apariția în 1977, a primei ediții a dicționarului *The Eponyms Dictionaries Index* [10] care descrie 20 000 de eponime și 13 000 de eponimiști.

Cercetătoarea Popescu Floriana [7, p. 842] susține că în procesul de formare a eponimelor „antonomaza ține exclusiv de figurile semantice, iar metonimia își asumă două teritorii, respectiv cel al figurilor semantice și cel al lexicului, eponimul se situează pe o poziție singulară, acționând numai la nivelul lexicului. Prin schimbarea statutului său de nume propriu sau personal, ortografiat cu literă mare, eponimul este, pe de o parte, acel cuvânt comun folosit ca substantiv sau o altă parte de vorbire și, pe de altă parte, acel nume propriu inclus în sintagme cu formă fixă, utilizate în limbajele funcționale, cum ar fi de exemplu, *mâna suculentă Marinescu* sau *mâna Marinescu"*. Aici, la fel, putem consemna și punctul de vedere al cercetătorului slovac Olostiak M. [6, p. 81] care subliniază că legătură comun-propriu în procesul de eponimizare se produce în două direcții:

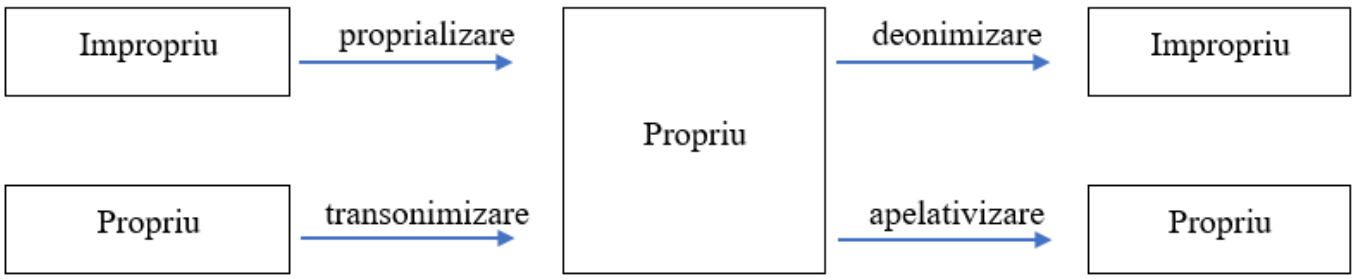


Figura 2.3. Relația comun – propriu – comun

Astfel, în procesul de proprializare un substantiv comun devine propriu: *morar – Moraru*; iar prin procesul de transonmizare un nume propriu poate genera un alt nume propriu, ca și în cazul transferului între toponime și antroponime sau viceversa: *Ștefan – Ștefănești*. Pe de altă parte, un nume propriu prin procesul de deonimizare poate genera un deonim: *Parkinson – parkinsonism* sau, prin procesul de apelativizare, poate genera un eponim: *Parkinson – boala Parkinson.*

Crearea de cuvinte noi care sunt la bază onime poate fi explicată prin teoria și metodologia motivației lexicale [6, p. 81]. Motivația lexicală este una dintre perspectivele posibile în studiul lexicului. În acest concept, lexicul este văzut ca un ansamblu de unități lexicale (cuvinte și grupuri de cuvinte) care sunt interconectate printr-o varietate de relații.

Această perspectivă se bazează pe ideea că lexemul nu există izolat și că analiza sa ar trebui să se facă printr-o abordare onomasiologică, care să reflecte fluxul natural al semnificației. Motivația lexicală oferă o metodă de a răspunde la întrebarea „De ce se numește lexemul X astfel?", evidențiind proprietățile ca o rețea de relații între unitățile lexicale. Aceste proprietăți sunt influențate de realitatea imagolingvistică (incluzând elemente evaluative, sociale, temporale, teritoriale și altele), care contribuie la formarea valorii unităților lexicale.

Procesul de denominare reprezintă un aspect fundamental al limbajului și al dezvoltării culturale și soci-

ale a unei comunități. Numele proprii, în special, reprezintă un domeniu fascinant al lingvisticii, cu multiple aspecte de analiză și interpretare. În cadrul acestui proces, obiectele și entitățile din lumea înconjurătoare acționează ca sursă primară de inspirație, conducând la apariția și evoluția numelui. Fiecare nume propriu poartă în spate o poveste, reflectând trăsături culturale, sociale și istorice specifice perioadei și comunității în care a fost creat.

Dezvoltarea limbajului ştiinţific suscită apariţia de noi termeni, care, la rândul lor, au diferite surse de formare. Sursele din care apar noii termeni sunt diferite, dar împreună cu acestea sunt utilizate şi numele proprii, în special antroponimele şi toponimele.

Semnificaţia iniţială a numelor proprii în diferite limbi este o dovadă că toate numele la origine au fost nume comune, stabilindu-se o trecere de la comun la propriu. Însă, în limbă fenomenul este atestat şi în direcție inversă: prin trecerea de la propriu la comun, în final numele comun pierzându-şi legătura, mai mult sau mai puţin, cu numele propriu de bază. Cuvintele nou-formate pătrund în limbă prin traducerea termenilor: de exemplu: Cupru < lat. Cuprium < rom. Cupru; Ceres < lat. Cerealia < rom. Cereale; sau prin împrumut direct din limba de origine: *jacuzzi, paparazzi*. Unii lingvişti numesc aceste cuvinte *deonomastice*, termen prin care se sugerează pierderea calităţii de nume propriu. „În literatura de specialitate, termenul *deonim* este caracterizat ca un termen *omnium -gatherum* (miscelaneu), care cuprinde toate formele derivate dintr-un nume propriu: gramaticalizare, verbalizare, adjectivizare, adverbializare, metaforizare, metonimizare, generalizare, particularizare, deproprializare, deonimizare, apelativizare, lipsa majusculei, afixare, inflexiune, diminutivizare etc.” [8, p. 118]. *Deonimul* este un teremen relativ nou acceptat în lingvistică, însă nu este de ignorat și termenul de *eponim*, deoarece acesta este unul relativ mai vechi, iar procesul de formare a eponimelor întru totul reflectă căile de formare și de utilizare a deonimelor.

Termenul **eponim** este acceptat în lingvistica engleză, unde „dicţionarele de eponime tratează doar cuvintele provenite de la nume de persoane (reale, legendare sau personaje literare), în franceză, însă, această distincţie nu există” [4, p. 3].

Ceea ce este discutabil este însuşi termenul *eponim.* Conform dicţionarelor, cuvântul *eponim* – pe care limba română l-a preluat din franceză – îşi are originea în limba greacă. E de menționat că, din păcate, *Dicționarul de științe ale limbii (1997)* nu consemnează acest termen nici în prima ediție, nici în cea de a doua (2003), fapt ce complică relevanța și utilitatea acestui termen în lingvistică. Cu toate că acest lucru nu poate fi un indicator de-a dreptul relevant, or, nici alți termeni din terminologia onomastică nu sunt indicați în acest dicționar.

În opinia cerectătorului englez Boycott: „Un cuvânt eponim este unul care a intrat în limba engleză datorită unei persoane sau a faptelor acelei persoane” [1]. Însă, potrivit lui Trahair: „Eponimele sunt cuvinte care își au originea în numele unei persoane. Persoana poate fi în viață sau decedată, un erou sau un personaj din ficțiune. Persoanele sau își dau numele sau alții îl atribuie unui eveniment, unei situații, activități sau instituții” [11, p. 79]. Cu toate acestea, Trahair face câteva completări la definiție: „În științele sociale, multe eponime nu sunt asociate cu numele de persoane, ci cu ale unor locuri importante” [11, p. 79]. Prin urmare, eponimele nu sunt derivate numai din antroponime, ci și din toponime. Cercetătoarea rusă Kakzanova oferă o definiție mai amplă a termenului eponim: „Un eponim este un termen care conține în structura sa un nume propriu (antroponim, toponim, mitonim), precum și un nume comun în denumirea conceptului științific (Grupul Hopfsche / grupul Hopf). În plus, termenul eponim poate fi format neafixat (antroponim, toponim sau mitonim) prin transfer metonimic (Amper). Al treilea grup este alcătuit din derivate cu afixe ale numelui propriu (antroponim, toponim sau mitonim) (Jacobină, ulexită)” [13, p. 87].

Definițiile date subliniază că sursele de creare a eponimelor sunt diferite, deoarece substantivele proprii sunt compuse din diferite clase de nume: nume de oameni sau antroponime, nume geografice sau toponime, nume legate de o religie sau mitologie, sau teonime. Structura unui eponim este o unitate onomastică și are caracteristici ale onimului. Acești factori indică faptul că, un eponim este o unitate lingvistică compusă și complexă.

Utilizarea acestui termen impune o problemă interesantă, care, cel puţin deocamdată, nu pare a fi soluţionată în mod satisfăcător. În terminologia lingvistică *eponimul* este folosit cu trei înţelesuri:

a) cel indicat de definiţia oferită de dicţionare (primul sens), referitor la magistrat, care dădea numele

său anului; acest fenomen era specific pentru Roma Antică, în perioada Republicii, când anul primea numele consulului din fruntea senatului: de exemplu *anul lui Cicero* – anul consulatului lui Cicero, *anul lui Caesar* – anul consulatului lui Caesar;

b) apoi termenul mai este folosit pentru a desemna numele proprii devenite nume comune: *epicurism*;

c) substantivele comune care îşi au sursa în nume proprii.

Cele mai numeroase exemple de eponime le găsim în clasa numelui. Numele comune simple, care păstrează aceeaşi formă cu cea a numelui propriu, sunt foarte numeroase în limbajul specializat şi au pătruns şi în limbajul uzual: *barem, boicot, decibel, diesel, frigider, raglan, pubelă, mansardă, morfină* etc. se folosesc în mod curent.

Acest termen înregistrează o frecvență sporită în literatura de specialitate și, în mod deosebit, în limbajul medical. În această ordine de idei, vom aminti de faptul că încă în 1982 a fost elaborat și publicat *Dicţionarul termenilor eponimici* cu referire la *Ortopedie şi traumatologie*, în prefaţa căruia se menţionează despre complexitatea termenilor în cauză şi care, din păcate, nu au sinonime, ceea ce complică utilizarea acestora.

Un alt argument în utilizarea termenului *eponim* este frecvența surselor lexicografice apărute nu doar în limbile de circulație internațională, dar și în limba română. Printre primele dicționare apărute, cu referire la eponime este cel al lui Octavian Laiu-Despău [4], care, în *Introducere*, face și o descriere a eponimelor, în demersul de a oferi anumite clasificări. Despre valoarea termenilor – eponimi aplicați domeniului medical vorbește și faptul că dicționarul amintit *supra* a fost reeditat în anul 2006, ediția a II-a venind cu un adaos de 1200 de termeni.

Un argument în favoarea utilizării termenului *eponim* este și apariția în același an a unei alte lucrări, *Nume proprii, nume comune. Dicționar de antonomază,* semnată de Radu Mușat, care a apărut post-mortem. Ceea ce e de menționat este că procedeul de antonomază este unul frecvent în antroponimie, iar termenii prezentați în acest dicționar sunt *de facto* eponime.

Glosarul ICOS [3] consemnează atât termenul *eponim*, cât și termenul *deonim*, însă în literatura de specialitate engleză, franceză, slovacă sau cea poloneză nu se face o delimitare atât de riguroasă între acești doi termeni precum în literatura rusă [12, p. 26, 14, p. 148].

Chiar dacă a fost neglijată sistematic de lingvistica românească, eponimia a continuat să-și urmeze cursul natural și a contribuit la îmbogățirea terminologiei științifice. Prin atribuirea unui indubitabil drept de autor și prin susținerea paternității creatorilor, eponimele reprezintă ambasadori ai brandului unei persoane sau a unei țări. Această lume globalizată prezintă adesea tendința subtilă de a minimaliza contribuțiile aduse de națiunile mai mici la patrimoniul universal.

În concluzie, studiul numelor proprii reprezintă o parte esențială a lingvisticii și a cercetării culturale, oferind o fereastră fascinantă către modul în care limbajul și societatea interacționează și evoluează în timp. Prin explorarea acestui domeniu, putem obține o înțelegere mai profundă a identității culturale și lingvistice a unei comunități și a modului în care aceasta se reflectă în numele proprii și în limbaj în general.

Bibliografie:

1. Boycott, R. *Bloomers and Boycott. A little etymology of eponymous words*. London. 1983.
2. Condrea I. *Antroponimul ca semn lingvistic. Limba română.* Nr. 3-6, anul XXI, 2011 , Chișinău. https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=1197 (accesat 23.10.2023) http://kniga.com/books/preview_txt.asp?sku=ebooks261442
3. https://icosweb.net/wp/wp-content/uploads/2019/05/ICOS-Terms-en.pdf
4. Laiu-Despău O. *Dicţionar de eponime – de la nume proprii la nume comune*. Bucureşti: Editura Saeculum, 2006. 290 p.
5. Manu Magda M. *Pragmatică și antroponimie (considerații teoretice referitoare la sistemul apelativelor în limba română).* În: *Numele şi numirea. Actele conferinței internaționale de onomastică. Ediția I: Interferențe multietnice în antroponimie*, Baia Mare, 19–21 septembrie 2011, p. 503-513
6. Olostiak M. *Proper name within the framework of nomination. The case of eponyms. Jazykovedný časopis (Journal of Linguistics),* 2021, Vol. 72, No 1, p. 80 – 100.

7. Popescu F. *Problema eponimelor în lexicografia românească.* În*: A III-a Conferință Științifico-Practică Internațională Probleme actuale de lingvistică și glotodidactică în contextul abordărilor moderne, Comrat, 2015.* https://www.researchgate.net/profile/Floriana-Popescu/publication/301327557_Problema_eponimelor_in_lexicografia_romaneasca/links/571216dd08ae39beb87a2f2e/Problema-eponimelor-in-lexicografia-romaneasca.pdf (accesat 02.02. 2022)
8. Răileanu V. *Tipologia numelui de familie semantică şi structură*. Chişinău: „UNU”, 2022, 199 p.
9. Rosianu I. *Despre numele proprii si conținutul lor.* În: *Cercetari de lingvistic*ă, An.17, Nr. 2, 1972, p. 295-307 https://dspace.bcu-iasi.ro/handle/123456789/74521 (accesat 22.06.2022)
10. Ruffner J. A. (Author), Mossman J. (Editor). *The Eponyms Dictionaries Index, London, 1977.*
11. Trahair, R. *From Aristotelian to Reaganomics. A Dictionary of Eponyms with biographies in the social sciences.* Greenwood press. Wesport. United States. 1994, 721 p
12. Блау, М. Г. *Судьба эпонимов: 300 историй происхождения названий* / М. Блау // Словарь-справочник [Электронный ресурс]. – 2010.
13. Какзанова Е. М. *Математические термины-эпонимы категории множественности. Вестник ПНИПУ (Пермский национальный исследовательский политехнический университет), Проблемы языка и педагогики,* № 4., с. 86–94.
14. Новинская Н. В *Класификация эпонемических названий по семантическому признаку. Семантические поля*. *Вестник АГТУ,* № 5(28). – Астрахань, 2005. с. 147- 153

Date despre autori:
Doina COROBCEAN*,* asistent universitar, Centrul de Studii Preuniversitare și Educație Lingvistică, USMF „Nicolae Testemițanu”.
ORCID: 0000-0002-8166-4874
E-mail: doina.corobcean@usmf.md

Alexandra GHERASIM*,* doctor, conferențiar universitar, Departamentul de Lingvistică Română și Știință Literară, Facultatea de Litere, Universitatea de Stat din Moldova.
ORCID: 0009-0001-6836-1043
E-mail: alexandragherasim@gmail.com

Prezentat: 10.03.2025